

УДК 339.7

Т. М. Поливана,
аспірант, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕАЛІЇ

Узагальнено світові підходи щодо визначення фінансової структури в цілому та інституційної структури зокрема. Встановлено місце та значення збалансованого розвитку інституційної структури для розвитку національних фінансових систем. Визначено основні індикатори розвитку фінансової структури. Проаналізовано яким чином фінансова структура впливає на стабільність фінансових систем.

Main approaches to define financial structure and institutional structure are summed up. Place and importance of balanced institutional structure for development of national financial systems are determined. Basic indicators of financial structure development are defined. The way financial structure influences financial stability is studied.

Ключові слова: міжнародні фінанси, інституційна фінансова структура, глобальна фінансова стабільність.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Глобальна фінансова та економічна криза поставила ряд нових питань для науковців, які вивчають глобальні та національні фінансові системи. Що лежить в основі фінансової нестабільності? Чому одні країни постраждали більше від сучасної фінансової кризи (в тому числі Україна), в той час як іншим вдалось певним чином протистояти глобальним фінансовим викликам? Які уроки необхідно винести із сучасної фінансової кризи та як не допустити повторення такої ситуації в майбутньому?

Шукаючи відповіді на дані питання у наукових колах світу, в тому числі й в Україні, все більше уваги приділяється таким поняттям, як структура фінансових систем та фінансова стабільність. Так, доволі часто сьогодні звучать тези про те, що фінансова лібералізація та інтеграція фінансових ринків призводить до підвищення вразливості національних систем, в той час як більш жорстке регулювання фінансового сектора з боку держави дає певні гарантії щодо стабільності фінансової системи. В даному контексті науковці, що займаються вивченням глобальних та фінансових систем, все ча-

стіше також починають приділяти увагу інституційній фінансовій структурі, яка визначається співвідношенням між фінансовими ринками та фінансовими посередниками. Вважається, що країни, що є більш ринково-орієнтованими, більш вразливі до зовнішніх фінансових шоків на противагу країнам з банкоцентричною моделлю фінансового сектора. Більше того, структурні дисбаланси у розвитку фінансових систем та велика залежність від іноземного банківського капіталу також підвищують вразливість національної фінансової системи.

Вивчення особливостей розвитку інституційних фінансових структур було і залишається центром дослідження як багатьох іноземних, так і вітчизняних вчених. Так, великий внесок у даному напрямі зробили Ален та Гейл, Голдсміт, Демігурк-Кант та Лівайн, Кінг, Мандалоні, Манганелі, Райан та Зінгалес, Хартман, Штульц тощо. Серед українських вчених, які займаються вивченням даних проблем, можна виділити Базилевича В.Д., Науменкову С.В., Львовичкіна С.В., Міщенко В.І, Міщенко С.В., Опаріна В.М., Федосова В.М., Шеченко В.Ю. та інших.

Таблиця 1. Основні ідеї теорій фінансової структури

Теорія Основні положення	Розвитку фінансових посередників	Розвитку фінансових ринків	Розвитку фінансових послуг	Розвитку законодавчої бази
Ідеї	Підкреслює переваги фінансових посередників відносно фінансових ринків та недоліки останніх	Підкреслює переваги фінансових ринків відносно фінансових посередників та недоліки останніх	Основним є не банки <i>або</i> ринки, а банки <i>та</i> ринки. Дані категорії не конкурують, а взаємодіють	Фінанси – сукупність контрактів, що визначається законодавчими правами та механізмами примусу
Центральна категорія	Фінансові посередники	Фінансові ринки	Фінансові послуги в цілому	Законодавча база
Фактор, що має вплив на економічне зростання	Фінансові посередники/ринки (структура має значення)		Фінансовий розвиток в цілому (структура не має значення)	
Представники ¹	Шумпетер, Штігліц, Бойд, Прескот, Штульц, Кінг, Лівайн, Раян, Зінгалес, Ергунгор	Лівайн, Холмстром, Тіроле, Янсен, Бут, Такор, Райфн, Зінгалес	Мертон, Боді, Лівайн, Зервос, Деміргук-Кант	Ла Порта, Лопез-де-Сіланес, Шляйфер, Вішні

Джерело: складено автором за даними досліджень

¹ Деякі науковці відносяться і до цієї і до іншої групи, бо вони знаходили аргументи на користь цієї та іншої теорії і різних дослідженнях

Проте потреба у вивченні особливостей розвитку, а також значення інституційної фінансової структури в умовах сучасної глобальної фінансової нестабільності набуває особливої актуальності.

Метою даної статті є обґрунтування важливості збалансованого розвитку інституційної інфраструктури фінансових систем в умовах глобальної фінансової нестабільності.

Основними завданнями статті є 1) узагальнити світові підходи щодо визначення сутності фінансової структури в цілому та інституційної структури зокрема; 2) показати місце та значення збалансованого розвитку інституційної структури для розвитку національних фінансових систем; 3) визначити основні показники та індикатори розвитку інституційної фінансової структури; 4) проаналізувати, яким чином інституційна фінансова структура впливає на стабільність фінансових систем.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

У західній літературі, здебільшого фінансова структура визначається як співвідношення банківського сектора до фінансового ринку [1]. Проте, згідно з іншими визначеннями фінансової структури, вона, окрім інститутів, також включає "фінансові технології та правила гри, що відзначають, як побудована фінансова активність у певний момент часу" [2, с. 147]. Більше того, згідно з дослідниками Європейського Центрального Банку, фінансова структура виступає як "важливий детермінант ефективності та стабільності фінансової системи, а також шляхів реалізації монетарної політики" [3, с. 490].

У той же час вітчизняні вчені, такі як Федосов В.М., Опарін В.М. та Львовчкін С.В., виділяють організаційну фінансову структуру, яка складається з управлінської, інституційної та обслуговуючої. Причому в умовах сучасної фінансової кризи саме інституційна структура становить основний інтерес, під якою вчені розуміють "сукупність фінансових інститутів, які функціонують на фінансовому і ринку фінансових послуг, виконуючи

функції з мобілізації, переміщення й інвестування грошових ресурсів" [4, с. 8]. Важливість структури фінансового сектора відзначається Науменковою С.В. та Міщенко С.В., які підкреслюють, що вона повинна визначатися "стійкістю до впливу негативних факторів та забезпечувати виконання фінансовим сектором покладених на нього функцій", а саме: ефективний перерозподіл ресурсів у часі та просторі, управління фінансовими ризиками [5, с. 54].

Таким чином, в умовах глобальної фінансової нестабільності особливого значення набуває саме розвиток і збалансованість інституційної фінансової структури, під якою слід розуміти співвідношення діяльності основних інститутів фінансової системи економіки — фінансових ринків та фінансових посередників. Дані інститути включають банківські установи, кредитні установи, страхові компанії, фондові ринки тощо.

У світовій фінансовій літературі також існує принаймні 4 основних теорії фінансової структури, які відрізняються у поглядах відносно розвитку тих чи інших інститутів фінансового сектора. Важливість в даному випадку визначається відносно впливу інституційної структури на економічне зростання. До цих теорій відносять теорії розвитку: 1) фінансових посередників; 2) фінансових ринків; 3) фінансових послуг; 4) законодавчої бази. Основні ідеї даних теорій подано у табл. 1.

З метою визначення типу інституційної фінансової структури, також особливу увагу приділяють розробці основних показників її вимірювання. Особливий внесок у даному контексті було зроблено такими закордонними вченими, як Деміргук-Кант, Лівайн та Максимович, які виділили три основних показника розвитку фінансових посередників та ринків: Розмір, Активність, Ефективність, а також розробили інтегральний індекс фінансової структури, який дає змогу класифікувати країну як банкоцентричну або як засновану на розвитку фінансових ринків [6]. До показників розміру банківського сектора вони відносять: 1) ліквідні зобов'язання/ВВП;

2) активи банків/ВВП; активності: а) вимоги депозитарних банків до приватного сектора/ВВП, б) вимоги інших фінансових інститутів до приватного сектора/ВВП; ефективності: а) накладні витрати/активи банків; б) банківська чиста маржа по відсотках. Відповідно до показників розміру фондового ринку відносять: капіталізація ринку/ВВП; активності: загальна вартість, що торгується/ВВП; ефективності: коефіцієнт обороту. Показники розміру фінансової структури: а) активи банків/капіталізація; активності: кредити банків/торги на фондовому ринку; ефективності: а) торги на фондовому ринку в порівнянні з накладними витратами банків; б) торги на фондовому ринку в порівнянні з відсотковою маржею [2].

Інституційна структура фінансової системи набуває особливої актуальності, тому що її збалансованість та особливості розвитку мають безпосередній вплив на стабільність фінансової системи. Важливість фінансової стабільності на сьогодні чітко усвідомлюється як міжнародними фінансовими інститутами (МВФ, СБ), які публікують щорічні звіти про стабільність фінансового сектора світових економік, так і вітчизняними науковцями (Науменкова С.В., Міщенко В.І., Лисенко Р.С.), які також випускають інформаційно-аналітичні матеріали на тему фінансової стійкості. [7].

Основні показники, які за методологією МВФ слід вимірювати для оцінки фінансової стабільності, є адекватність капіталу, якість активів, прибутковість, ліквідність та вразливість до різного роду ризиків. Також використовується ще й показник якості менеджменту. МВФ використовує наступну аббревіатуру для даного набору показників: CAMELS (Capital adequacy, Asset quality, Management soundness, Earnings and profitability, Liquidity, Sensitivity to market risk) [8, с. 26].

Що стосується структури фінансового сектора України, то, проаналізувавши структуру активів фінансового сектора, можна з впевненістю стверджувати, що вона є абсолютно незбалансованою, де більше 90% активів припадає на банківські установи, відносячи Україну до групи банкоцентричних країн [5, с. 57]. Більше того, навіть в рамках розвитку банківського сектора, політика кредитування фізичних осіб і банківських запозичень на міжнародних фінансових ринках проводилась останнім часом україн неохоче. Так, за даними НБУ, внутрішнє кредитування приватного сектора зросло з 17,6% до ВВП у 2002 р. до 58,8% у 2007 р., а внутрішнє кредитування населення з 1,6% до 22,5% відповідно. З іншого боку, частка активів, що належить іноземним банкам, також суттєво збільшилась — з 12,3% до 39,4% відповідно [9]. Це відзначають і Федосов В.М., Опарін В.М. та Львович С.В. у своєму дослідженні, підкреслюючи, що "до 2006 року комерційні банки вели досить обережну і зважену політику, здійснюючи кредитування в межах свого ресурсного потенціалу", в той час як в подальшому вони значно розширили свою діяльність, допустивши значний розрив між кредитними можливостями та ресурсним потенціалом. Так, у 2008 р. обсяги кредитування перевищили наявні можливості у 1,4 рази [4, с. 11]. Все це, звичайно, мало негативний вплив на стабільність фінансового сектора України, призвівши до підвищення інфляції, девальвації національної валюти та кризи банківського сектора країни.

ВИСНОВКИ

Інституційна структура фінансового сектора, що визначається співвідношенням розвитку банківського сектора та фінансових ринків, суттєво впливає на фінансову стабільність економіки, визначаючи рівень прибутковості, ліквідності інститутів фінансового сектора, а також вразливості його до різного роду ризиків. Інституційна структура фінансового сектора України є диспропорційною, де банки відіграють визначальну роль, відносячи Україну до банкоцентричних фінансових систем. Ризикова політика, що проводилась банківськими інститутами, починаючи з 2006 року — підвищення рівня кредитування приватного сектора та населення, що перевищує кредитні можливості у порівнянні з ресурсним потенціалом, та, як результат, зростання запозичень на міжнародних ринках та частки іноземного капіталу в структурі активів вітчизняних банків — призвела до зростання вразливості фінансового сектора України до зовнішніх шоків і відповідно негативно сказалась на фінансовій стабільності країни, призвівши до ряду негативних наслідків. Таким чином, збалансування інституційної структури фінансового сектора, проведення більш обережної політики запозичень та кредитування повинні забезпечити стабільний розвиток фінансового сектора України.

Літератури:

1. Boot A.W., Thakor A.V., Financial System Architecture // The Review of Financial Studies. — 1997. — Vol.10. — №3. — P. 693—733.
2. Demircuc-Kunt A., Levine R. (ed), Financial Structure and Economic Growth: A Cross-Country Comparison of Banks, Markets, and Development. — Cambridge. The MIT Press. — 2001. — 444 p.
3. Hartmann P., Maddaloni A., Manganelli S., The Euro-Aria Financial System: Structure, Integration and Policy Initiatives // European Central Bank. — 2003. — Working Paper № 230. — 54 p.: <http://www.ecb.int/pub/pdf/scrpwps/ecbwp230.pdf>
4. Федосов В.М., Опарін В.М., Львович С.В., Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку // Фінанси України. — 2008. — №12. — С. 3—21.
5. Науменкова С.В., Міщенко С.В., Інституційний розвиток фінансового сектору України // Фінанси України. — 2008. — №7. — С. 53—71.
6. Levine R., Bank-based or market-based financial systems: which is better? // Journal of Financial Intermediation. — 2002. — №11 (4). — P. 398—428.
7. Обґрунтування методичних підходів до оцінки стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали. Вип. 6/С.В. Науменкова, Р.С. Лисенко, Д.С. Попов та інші — К.: Національний Банк України, Центр Наукових Досліджень, 2006. — 162 с.
8. Financial Sector Assessment. — A Handbook // International Monetary Fund. — 2005: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsa/eng/>
9. Основні показники діяльності банків на 1 листопада 2007 року // Вісник НБУ — №12 (172). — Грудень 2007. — С. 65.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2009 р.